

(Kora) Újkori magyar paleográfia 2025/2026. I. szemeszter

TÉMAKÖRÖK

1. Forrástani és paleográfiai alapfogalmak. Szakirodalom és forráskiadások.
2. A forrás feldolgozás gyakorlati tudnivalói, rövidítések, keltezés feloldása, átírási és helyesírási kérdések, címzések, megszólítások.
3. Kora újkori és újkori magyar nyelvű kéziratok sajátosságai.
4. Forrástípusok.
5. Ismerkedés a kora újkori latin és német nyelvű kézírással.
6. Magyar rovásírás a kora újkorban

KÉZIKÖNYVEK ÉS FORRÁSKIADÁSOK

Rövidítések

DTT	Digitális Törvényhozási Tudástár
EDA	Erdélyi Digitális Adattár
EM	Erdélyi Múzeum
HtK	Hadtörténelmi Közlemények
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MEK	Magyar Elektronikus Könyvtár
MKSz	Magyar Könyvszemle
MNy	Magyar Nyelv
Sz	Századok
TT	Történelmi Tár

Bibliográfia

Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. I. 1711-ig, II. 1711-1825, III. Kiegészítés és névmutató. Bp, 1951–.

Kosáry Domokos–Kulcsár Krisztina: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába 1,3 1 Általános rész ; 3. Megyei levéltárak és forráskiadások., Budapest, Osiris K. [u.a.], 2008.

Kosáry Domokos–Kulcsár Krisztina–Szakály Orsolya: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I-II. kötet - 4. Városi, mezővárosi és községi levéltárak és forráskiadások, Bp., MTA Történettudományi Intézet, 2015.

Hazai kéziratkatalógusok

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. Összeáll. Lukinich Imre. Bp., 1935.

A budapesti magyar Kir. Egyetemi Könyvtár kéziratának címjegyzéke. – Catalogus manuseriptorum Bibliothecae reg. Scient. Universitatis Budapestiensis. Tomus I. Pars 1–2. Bp, 1889–1894.; Tomus II. Pars 3. Bp, 1907.; Tomus II. Pars 4. Index Bp, 1910.

Az Országos Széchényi Könyvtár magyar nyelvű újkori kötetes kéziratának katalógusa.
www.arcanum.hu/oszk

- Fekete Csaba – Szabó Botond*: A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) kéziratkatalógusa. Bp., 1979.
- Szabó Flóris*: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1981.(2.)
- L. Kozma Borbála – Ladányi Sándor*: A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa. Bp., 1982.
- Börzsönyi József*: A Tiszáninneri Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Sárospatak) kéziratkatalógusa. Bp., 1986.
- Iványi Sándor*: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp. 1986.
- Szabó György*: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagy könyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa. Bp., 1987.
- Boros István*: A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1989.
- Bánhegyi B. Miksa*: A Győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1991.
- Beke Margit*: Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményének katalógusa. Bp., 1991.
- Böröcz Enikő*: Az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest) kéziratkatalógusa. Bp., 1993.
- Tóth Béla*: A Váci Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa. Bp., 1999.
- Adorján Imréné – Szabó András*: A Csurgói Református Gimnázium, valamint a Kecskeméti, Kiskunhalasi és Kunszentmiklósi Református Egyházközségek könyvtárainak kéziratkatalógusa. Bp., 1999.
- Koltai András*: A Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltárának kéziratkatalógusa. I. Bp., 2000.

Kézikönyvek, segédletek

- A Magyar Országos Levéltár fond- és állagjegyzéke. 1. rész. A-P. szekciók; 2. rész Q-X. szekciók és mutatók. Bp., 1959–1960.
- A Magyar Országos Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke. III. „X” szekció. Mutató az I–III. kötethez. Bp., 1975.
- Bogdán István*: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601-1874. Bp., 1985.
- Bogdán István*: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp., 1978.
- Bogdán István*: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp., 1991.
- Dányi Dezső – Zimányi Vera*: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Bp., 1989. 15-22.
- Ember Győző*: Levéltári terminológiai lexikon. Bp., 1982.
- Erekly A.*: Mérték-, súly- és pénzisme. Székesfehérvár, 1881.
- Graesse, Johann Georg Theodor*: Orbis Latinus: Lexikon lateinischer geographischer Namen d. Mittelalters und d. Neuzeit. Braunschweig, 1972.
(<http://www.columbia.edu/acis/ets/Graesse/contents.html>)
- Hóman Bálint*: A forráskutatás és forráskritika története. In: A magyar történettudomány kézikönyve. Vol. 1. 3/A. Bp., 1925.
- Léderer Emma*: Régi magyar űrmértékek. Sz (1923) 123-, 305-.
- Levéltári ismeretek kézikönyve. Szerk. Endrényi Ferenc. Bp., 1980.
- Lexicon abbreviatarum. Wörterbuch lateinischer und italienscher Abkürzungen. Kiad. Adriano Cappelli, Leipzig, 1928. (<https://archive.org/details/LexiconAbbreviatarum/mode/2up>
<https://www.adfontes.uzh.ch/en/ressourcen/abkuerzungen/cappelli-online>)
- Magyar helységnév-azonosító szótár. Szerk. Lelkes György. Baja, 1998.
- Magyarország levéltárai. Szerk. Balázs Péter. Bp., 1983.
- Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. sz. közepén. I–II. Bp., 1990.
- Szentpétery Imre*: A kronológia kézikönyve: a Chronologia és az Oklevéltani naptár összevont, javított és bővített kiadása; a szerző hagyatékának felhasználásával sajtó alá rend. Gazda István; kieg. Érszegi Géza, Raj Tamás, Szögi László, Bp., 1985. (<http://mek.oszk.hu/05400/05442/>)

Varga Imre – Kiss Mária – Kövy Zsolt: Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához, Bp., 1991.

Néhány szöveggyűjtemény és fontosabb forráskiadás

Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor Bp., I–XII. EDA

Erdélyi Történelmi Adatok. Szerk. Mikó Imre. I–IV. MEK

Kotzmann János – Molnár Béla: Számadólevél 1554-ből, Kovarcz Lőrinc számadása száz forintról.

Kereskedelmi Szakoktatás (1904) 105–109.

Magyar törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek (Corpus juris hungarici). Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Bp., 1899.

Magyar törvénytár. 1540–1848. évi erdélyi törvények (Corpus juris hungarici). Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Bp., 1899.

Moldvai csángó-magyar okmánytár. 1467–1706. 1–2. Szerk. Benda Kálmán. Bp., 1989.

Molnár Béla – Kotzmann János: Régi magyar borjegyzék 1515-ből. Kereskedelmi Szakoktatás (1903) 353–358.

Monumenta comitalia regni Hungariae. MOE. Bp., I–XII. 1874– DTT

Urbáriumok XVI–XVII. Szerk: Maksay Ferenc. Bp., 1959.

Úriszék. XVI–XVIII. sz.-i perszövegek. Szerk. Varga Endre. Bp., 1958.

XVI–XVII. sz.-i paleográfiai szöveggyűjtemény I–II. Szerk. Újváry Zsuzsa – Zimányi Vera. Piliscsaba 1996.

Levéلكiadások

„Im küttem én orvosságot” Lobkowitz Poppel Éva levelezése, 1622–1640. Összegyűjtötte, sajtó alá rend. és a kísérőtanulmányt írta Kincses Katalin, Bp., 1993.

500 magyar levél a XVI. századból. Csányi Ákos levelei Nádasdy Tamáshoz (1549–1562) 1–2. Szerk. Óze Sándor. Bp., 1996.

A budai basák magyar nyelvű levelezése, I. 1553–1589. Szerk. Takáts Sándor, Eckhardt Ferenc, Szekfű Gyula. Bp., 1915.

A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 1632–1660. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp., 1875.

A két Zrínyi Miklós körmendi levelei. Közzéteszi Iványi Béla. Bp., 1943.

Abaffy Erzsébet E.: Dunántúli missilisek a XVI. századból, Budapest, MNT, 1968.

Alsó-sztregovai és rimai Rimay János államiratai s levelezése. Kiad., bev. Ipolyi Arnold. Bp., 1887.

Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése. I–II. kötet. Kiad. Veress Endre. Kolozsvár, 1944.

Benda Kálmán: Nyáry Pál és Várday Kata levelezése 1600–1607. Kisvárdá, 1975.

Bethlen Gábor fejedelem levelezése. Kiad. Szilágyi Sándor. Bp., 1887.

Bethlen Miklós Tevelei (1657–1698), 1. kötet; (1699–1716), 2. kötet. Összegyűjt, sajtó alá rend, bev., jegyz. Jankovics József. Bp., 1987.

Bethlenfalvi gr. Thurzó György Levelei nejéhez, czoborszentmihályi Czobor Erzsébethez 1590–1616. 1–2. Kiad. gr. Zichy Edmund. Bp., 1876.

Bethlenfalvi Thurzó Elek levelezése (Források a Habsburg–magyar kapcsolatok történetéhez) I. 1526–1532. Közreadja és bev. Erdélyi Gabriella. Bp., 2005.

Csapodi Csaba: Kiadatlan Zrínyi-levelek. ItK (1962) 639–657, 740–756.

Darvas Anikó: Huszonöt levél a 16. századból: hasonmás kiadás betűhű átirattal, Budapest, M. Nyelvtud. Társ., 2006.

Deák Farkas: Gr. Tököly Imre levelei a gr. Teleki család marosvásárhelyi levéltárából. Bp. 1883.

Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei. Bp. 1879.

- Deák Farkas*: Wesselényi Anna özv. Csáky Istvánné (1584–1649) életrajza és levelezése. Bp., 1875.
- Eckhardt Sándor*: Jobbágy levelek a XVI. századból. MNy (1949) 332–334; (1950) 88–90, 272–274; (1954) 202–205, 484–490; (1959) 543–546; (1960) 387–392; (1963) 481–487.
- Eckhardt Sándor*: Levelek a XVI. sz.-ból. MNy (1963) 481–487.
- Eckhardt Sándor*: Magyar levelek a XVI. század első feléből. MNy (1955)
- Ecsedi Báthori István levelei Bocskaihoz Szeged, 1972.
- Erdélyi jobbágyok panaszlevelei. Kiad. Kovách Géza. Bukarest, 1971.
- Fodor Zsuzsanna – Nagy Zsuzsanna*: Magyar főurak levelei a zágrábi püspökhöz (1611–1703) Lymbus (2006) 129–139.
- Hanthó Lajos*: Gosnovicer Mátyás leveles könyve [Libellus expeditionum missilium studio et opera Matthiae Gosnoviceri Junioris Leuchovienis collectarum]. – A lőcsei Magyar Királyi Főreáltanoda értesítőnyelve. 2. szám. 1871. Szerk. Hanthó Lajos. Kassa, 1871, 1–9.
- Házi Jenő*: XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron, 1928.
- Horn Ildikó*: Bethlen Györgyhez és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574). Lymbus (2008) 7–42.
- Iványi Béla*: A Batthyány nemzetség körmendi levéltárának XVI–XVII. századi missilis levelei (1526–1700) – A körmendi levéltár missilis levelei (2. rész 1526–1700). A kézirat anyagát rendezte, és a technikai szerkesztést végezte Vizi László. Körmend, 2005.
- Jobbágylevelek. Összeáll, előszó H. Balázs Éva. Bp., 1951.
- Károlyi Árpád – Szalay László*: Nádasdy Tamás családi levelezése. Bp. 1882.
- Károlyi Árpád*: Magyar missilis levelek Békés Gáspár zavargása és Báthory István lengyel királlyá választatása történetéhez. Közölve a bécsi államlevéltárból. TT (1879) 738–740.
- Két vitéz nemesúr, Telegdy Tál és János levelezése a XVI. század végéről. Kiad. Eckhardt Sándor. Bp. 1944.
- Komáromy András*: Magyar levelek a XVI. század közepéből. TT (1907; 1908; 1911)
- Literátor-politikusok levelei Jenei Ferenc gyűjtéséből (1566–1623). Sajtó alá rend. Jankovics József. Bp.-Szeged, 1981.
- Magyar leveles tár. I. Négyszáz magyar levél a XVI. századból. 1504–1560. Közli Szalay Ágoston. Pest, 1861.
- Magyar leveleskönyv I–II. Szerk. Balogh József és Tóth László. Kiadja H. Balázs Éva. Bp., 2001.
- Merényi Lajos*: Esterházy Miklós levelei Nyáry Kristinához 1624–1639. TT (1900)
- Merényi Lajos*: Esterházy Miklós újabb levelei Nyáry Kristinához. TT (1901)
- Merényi Lajos*: Wesselényi Ferencz levelei füleki kapitánysága idejéből, 1639–1644. HtK (1893)
- Oláh Miklós Levelezése. Kiad. Ipolyi Arnold. Bp., 1875.
- Orczy Törinc és leveleskönyve. Közzéteszi H. Kakucska Mária. Bp., 2003.
- Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653). Kiad. S. Lauter Éva. Bp., 1989.
- Pázmány Péter Összegyűjtött levelei, I–II. Kiad. Hanuy Ferenc. Bp., 1910–1911.
- Pázmány, Lippay és Esterházy levelezése I. Rákóczy Györggyel. Közli Beke Antal. Bp., 1882.
- R. Kiss István*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve. Bp. 1908.
- Régi magyar levelestár (XVI–XVII. sz.) Vál., sajtó alá rend., bev., jegyz. Hargittay Emil. Bp. 1981.
- Régi magyar nyelvemlékek. II. kötet. Vegyes tárgyú magyar iratok 1342–1599. Szerk. Döbrentei Gábor. Buda, 1840.
- Spáczay Hedvig – Gottreich László*: Losonczy Anna ismeretlen levelei. HtK (1966)
- Szádeczky Lajos*: Kovacsóczy Farkas levelei (1577–1594). TT (1892) 684–699; 1893, 33–51.
- Szádeczky Lajos*: Magyar levelek a XVI. század közepéről. TT (1880) 597–601.
- Széki gróf Teleki József özvegye Bethleni Bethlen Kata grófnő írásai és levelezése. 1700–1759. I. kötet. Kiad. Szádeczky Kardoss Lajos. Bp., 1922.
- Szenczi Molnár Albert Naplója, levelezése és irományai. Kiad. Dézsi Lajos. Bp., 1898.

Szeretők és házastársak. A leveleket vál, utószó, jegyz. Erdődy Edit. Bp. 1978.
Szigetvári várkapitányok levelezése 1550–1561. Szigetvári Várbaráti Kör, 1971.
Teleki Mihály Levelezése, 1–8. Szerk. Gergely Sámuel. Bp., 1905–1926.
Trócsányi Zoltán: A leghosszabb magyar káromkodás. Horváth Mihály szitkozódó levele Szabó Gyurkához 1663-ban. In: Uő.: A történelem árnyékában. Bp., 1936, 64–67.
Tudóslevelek. Művelődésünk külföldi kapcsolataihoz 1577–1797. Szeged, 1989.
Utazások a régi Európában. Peregrinációs levelek, útleírások és útinaplók (1580–1709). Vál., előszó, jegyz. Bonder Pál. Bukarest, 1976.
Végyvári levelek. (Egri és váradi pasák s szolnoki bégek levelezése magyar végyvári kapitányokkal és hódoltsági helységekkel) 1660-1682. Sajtó alá rend., bev., jegyz. Izsépy Edit. Bp. 1962.
Visegrádi János: Wesselényi Ferenc levelei 1646–1664. – Adalékok Zemplén vármegye történetéhez Sátoraljaújhely, 1909, 292–301; 1910, 33–64, 134–149.

Album amicorum, napló

Batthyány Kristóf európai utazása 1657–1658. Szöveggond., utószó Szelestei Nagy László Bp.–Szeged, 1988.
Bethlen Mihály Útinaplója [1691–1695]. Sajtó alá rend., utószó Jankovics József. A latin szövegeket ford., jegyzetek Kulcsár Péter. Bp., 1981.
Bezerédj Zsigmond Utazási naplója 1665-ből. Közli Marczali Henrik. TT (1883) 353.
Gömöri György: A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései. Lymbus (2005) 49–53.
Homonnai Drugeth Bálint Naplója. Kiad. Naményi István. Tudománytár, Értekezések, 5. köt. (1839) 172–182, 252–261, 315–324, 363–375.
Iff. Kemény Lajos (közli): Probatio Calami [1632, 1651]. TT (1890) 196–197.
Iványosi-Szabó Tibor: Probatio calami (Tollpróbák a XVII. századból). Forrás (2006)4, 90–112.
Jakó Zsigmond: Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma. – Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Tomus X–XI. Szeged, 1971. 59–72.
Komáromy András: Forgách Imre naplója. Turul (1889)
Latzkovits Miklós: Inscriptiones Alborum Amicorum. 16–18. századi hungarika jellegű albumbejegyzések adatbázisa. <http://iaa.jgypk.hu/>
Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból. Gyulafy Lestár följegyzései. Bp. 1881.
Szelestei N. László: Hranicae Mátyás (1569–1618 után) bejegyzései egy Eber-féle Calendarium historicumban. Lymbus (1992)
Wertner Mór: Magyarok külföldi emlékkönyvekben. EM (1904) 334–339, 473–476.

Bevezetés a latin nyelvű forrásokhoz

Acsay István: Latin szöveggyűjtemény az iskolai auktorokból rögtönzött fordítások gyakorlására: a középiskolák III–VIII. osztályai és az érettségi vizsgálat számára. Bp., 1914.
Enchiridion... – A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Szerk. Marczali Henrik. Bp., 1902.
Eperjessy Kálmán – Juhász László: Szemelvények a magyar történelem latinnyelvű kútfőiből. Bp. 1935.
Latin források szöveg olvasási és fordítási gyakorlatok. Szerk. Dóka Klára. Bp., 1988. Levéltári módszertani füzetek 7.
Tóth Rezső: Deák iskola (Latin olvasmányok). Bp., 1900.

Szakirodalom az egyes témákhoz

A történelmi források kiadásának módszertani kérdései. Fons (2000)7.

- Benda Kálmán*: A Magyar Országgyűlési Emlékek szerkesztési és forrásközlési szabályzata, Századok (1974) 436–475.
- Berlász Jenő*: Közintézményeink a XVI–XVIII. században. In: Régi könyvek és kéziratok. Szerk. Pintér Márta. Bp., 1974. 155–210.
- Érszegi Géza*: Paleográfia, In: Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába. Hargittay Emil (szerk.) Bp., 1997. 61–74.
- Hargittay Emil*: A megszólító formulák és a társadalmi hierarchia összefüggései a XVII. századi magánlevelezésben. In: A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181–1981, szerk. Kállay István, Budapest, ELTE Sokszorító üzem, 1984
- Hopp Lajos*: A levélműfaj történetéből. In: Irodalom és felvilágosodás: tanulmányok, szerk. Szauder József, Tarmai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 501–566.
- Istványi Géza*: A magyarnyelvű írásbeliség kialakulása. Bp., 1934.
- Mezey László*: A latin írás magyarországi történetéből. MKSz (1966) 1–9.
- Papp László*: Magyar nyelvű levelek és okiratok formulái a XVI. sz.-ban. Bp., 1964.
- Szabó István*: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948.
- Trócsányi Zoltán*: A régi magyar nyomtatványok nyelve és helyesírása. In: A magyar nyelvtudomány kézikönyve. 1935.
- Varga J. János*: Hadizsákmány és rabkereskedelem, mint az emberi kapcsolatok formái a Dunántúlon a török hódoltság korában. LSz 1992. 3. 16–20.
- Varga J. János*: Rabtartás és rabkereskedelem a 16–17. sz. Batthyány nagybirtokon. In: Unger Mátyás emlékkönyv. szerk. E. Kovács Péter. Bp., 1991. 121–133.
- Varjas Béla*: Paleográfiai útmutató 15–17. sz.-i magyar nyelvű kéziratok olvasásához. In: Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába. Hargittay Emil (szerk.) Bp. 1997. 326–340.
- Z. Karvalics László, Kiss Károly*: Információáramlás a kora újkorban, Budapest, Gondolat, 2004.
- Zimányi Vera*: A rohonc-szalonaki uradalom jobbagysága a XVI–XVII. sz.-ban, Bp., 1968.

Szótárak, szójegyzékek

- Acsay István*: Latin szöveggyűjtemény az iskolai auktorokból rögtönzött fordítások gyakorlására: a középiskolák III-VIII. osztályai és az érettségi vizsgálat számára, Bp., 1914. 286–295.
- Burián János*: Latin-magyar szótár: a középiskolák számára. Bp., 1908.
- Eperjessy Kálmán – Juhász László*: Szemelvények a magyar történelem latinnyelvű kútfőiből. Bp., 1935. 239–266.
- Finály Henrik*: Latin-magyar iskolai szótár. Kolozsvár, 1858. (reprint kiadásban és CD-ROM-on is megjelent.)
- Györkösy Alajos*: Latin-magyar szótár = Dictionarium latino-hungaricum, Bp., Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Matthias Lexer. Zugleich als Supplement und alphabetischer Index zum Mittelhochdeutschen Wörterbuche von Benecke-Müller-Zarncke. Nachdruck der Ausg. Leipzig 1872-1878 mit einer Einleitung von Kurt Gärtner. 3 Bde. Stuttgart: S. Hirzel 1992. (<http://www.woerterbuchnetz.de>)
- Pápai Páriz Ferenc*: Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico- Latino- Germanicum. Bp., 1995. (reprint).
- Rác Imre*: Glossarium, Latin-magyar szójegyzék. Miskolc, 1998.
- Szabó T. Attila*: Erdélyi magyar szótörténeti tár. Bukarest, MEK.
- Varga Imre – Kiss Mária – Kövy Zsolt*: Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához, Bp., 1991. 18–44.